

Tor Eystein Øverås

Hamsun, Észak-Norvégia és egy fiatal író

I
Mit jelent számomra Knut Hamsun. Megkértek, hogy erről beszéljek ma.

Máris csalódást kell okoznom=számomra semmit sem jelent Knut Hamsun.

Becsaptalak benneteket. Fiatal író vagyok, az északi Nordland megyében születtem, ott is nőttem fel, nevezetesen Bodø városban, de Knut Hamsun nekem semmit nem jelentett.

Ha azzal kezdem el adásom, hogy aláhúzzam nemlétez viszonyom egy olyan íróhoz akinek szülői helye a közelben van, annak két oka is van.

Az egyik ok az, hogy magam is ezen a vidéken nőttem fel, csak néhány óra autózásra déli irányában attól a helytől, ahol Knut Hamsun nőtött fel, gondoljuk csak meg, egy Nobel-díjas egy kis faluból Nordlandban, és nekem mégsem jelentett semmit. A másik ok pedig az, hogy én tavaly kiadtam az első regényem, egy olyan regényt, ami mutatja, hogy egy fiatal, bizonytalan írónak milyen viszonya van más írókhoz, mit jelent az, hogy vannak irodalmi példaképei, egyfajta apák, nem csak egy, hanem több is, ami problémát okoz, mert így az ember elveszti hovatartozását, egy felderítetlen apasági ügy lesz belőle, menekül, el, el az irodalmi apáktól, akik a fiatal író gyenge teste fölé hajolnak, amint az íróasztalánál dolgozik, és veszekednek vele, a billentyűkre mutatnak, rá akarják venni, hogy mit írjon, milyen szót, milyen ritmust, milyen kifejezéseket használjon, és tiltakozik, igen, és vitatkozik velük, de egy másodperc múlva beadja derekát, majd a következő pillanatban összeszedi magát, és szeretne minél távolabb kerülni ezektől a zaklató kísértetektől, ezektől az él halott apáktól, akik be akarják csalni a saját irodalmi formájukba. De mindez még nem elég. Míg egy ilyen irodalmi szellem, kísértet az egyik pillanatban próbálja elcsábítani a fiatal író, a következő pillanatban egy revolverrel jelenik meg, azt átadja a fiatal embernek és saját kísértet szívére mutat. Próbálják a fiatal író rábeszélni arra, hogy kövesse azt az irodalmi konvenciót, amit apagyilkosságnak neveznek.

De Knut Hamsun nem állt mellettem. Magas, erős alkata soha nem vetett árnyékot a billentyűimre, nem úgy mint sok más szerzőtette. De ha ott állt volna, akkor meg vagyok győződve arról, és ehhez a hitemhez még vissza fogok térni, hogy Hamsun a szellemeknek ahhoz a csoportjához tartozott volna, amely elcsábítja, majd a következő pillanatban kezembe nyom egy revolvért.

Knut Hamsun miért nem állt mellettem?

Elször próbállok egy felületes földrajzi magyarázatot adni. Ha utazom és idegen városokba érkezem, azonnal nekiállok sétálni a városban, fel-alá az utcákon, órákig, napokig, hogy megismerjem a várost, és soha nem mulasztom el azt, hogy felmenjek egy toronyba, ahonnan jó a kilátás és az áttekintés. Múzeumokba megyek, felkeresem a parkokat, nézegetem a középületeket, és megnézem a szobrokat, és a számomra ismeretlen

nők és férfiak mellszobrait. Bodøben eszembe sem jutott volna ilyeneket tenni. 20 évig laktam Bodøben, de soha nem voltam a Nordland Múzeumban. Nem tettem be a lábam abba a kis parkba, amit Pelle Molinnak hívnak. És soha nem tettem meg azt a rövid utat, ami Hamarøybe vezet, hogy megnézzem az író szülői helyét, a mellszobrát, vagy a gazdaságot, amit később vezetett, vagy talán a legérdekesebbet: a tájat, amit ő formálta és amit ő körülvette. Mindez annak ellenére történt, hogy a szüleimmel több éven át Hamarøyön mentünk át, hosszú és végtelen unalmas autózással Bodøből nagyszüleimhez Troms megyébe, útközben Ulvsvågnál mindig északra fordulva, így Knut Hamsunt elkerülve. Azt sem kértem soha, hogy menjünk Oppeid és Hamsund felé, mert biztos megtehettük volna, de úgy látszik nem érdekelt ez engem.

Bodø és Hamarøy és Nordland. Ezek a helyek a közelemben voltak, a környéken, mint a világ legtermészetesebb részei, amiket nem volt semmi különösebb okom felkeresni. Nem, inkább el kell utazni, messzire, olyan messzire, amennyire csak lehet. Akkor például fel lehetne keresni Bodø városi könyvtárát, ahol a könyvespolcokon az ember egy Thomas Mann-t találna. Egy Ernest Hemingwayt. Egy J.D. Salinger-t. Egy Søren Kirkegaardot. Egy Henry Millert. Egy Hermann Hessét. Egy Dosztojevszkijt. Evvel kapcsolatban ismert, de mégis érdekes tény az, hogy ezek közül legalább három író nagyra becsülte Hamsunt, olvasták őt és tőle tanultak írni, sőt még Hemingwaynek sem volt közömbös ó azaz négyet is említhetünk.

Itt éltem tehát Bodøben, pár mérföldre attól a helytől, ahol Knut Hamsun felnőtt, és olyan írókat olvastam, akik a kontinensen éltek és alkottak, sőt olyan földrészen, ami az Atlanti-óceán másik oldalán van, írók, akik istenítették Hamsunt, de a félisten Hamsunt, magát Knut Hamsunt, akinek szülői helyétől pár mérföldnyire délre éltem, ugyanazon a tájon és környezetben, ahol Knut Hamsun csaknem minden regénye játszódik, sőt nem olvastam.

II

Ahogy belenövünk ruháinkba, éppúgy belenövünk irodalmi formáinkba is. Fiatal korunkban elolvassuk bizonyos könyveket, egyiket másikat ki nem állhatjuk, némelyek nagyon tetszenek, tájékozatlanok vagyunk, azt hisszük, hogy az irodalomnak ilyennek kell lennie és megpróbálunk hasonlóak lenni. Másolunk és példaképeket utánzunk. Ez történt Knut Hamsunnal is. Igen, még Knut Hamsunnal is. Fiatalon Bjørnson-t olvastam és megpróbáltam úgy írni, mint Bjørnson. Úgy tényleg, egy fiatal író jobban szeretné, hogy elismerjék, mint hogy a saját lábára álljon. Az a vágya, hogy saját lábára álljon s meglegyen saját területe, az később valósul meg, mélyebb lelki élmények után. Ez Hamsunra is érvényes. Az az író, aki pont arról lett ismert, hogy stílusa sajátos, mondatai egyéniek, nyelvi telitalálatai vannak, sőt azok közé az írók közé tartozik, akiknek hosszú időbe telt, míg megtalálták ezt a stílust. Hamsun csaknem harminc évet használt arra, hogy ide jusson. Hamsun nem volt égből küldött zseni, aki azonnal, amint tollat ragadott, megtalálta önmagát és irodalmi hangját, ő hogy egy mostani irodalmi kifejezést használjunk. Keresgéltem és hibáztam legalább tíz évig. Tíz évig tartott, míg elmúlt a fiatal kezdő író vágya, hogy elismerjék és helyébe lépett az érettebb és sokat olvasott fiatal ember vágya és kényszere, hogy önálló irodalmat teremtsen. Igen, nem tévedés azt gondolnunk, hogy maga az ellenállás, amibe ütközött, az tette Hamsunt ellenállóvá, sőt másáé, ez adott neki erőt és bátorságot, hogy az uralgó irodalmi konvenciók és ezek valóságleírása mögé nézzen. Azzal az irodalommal, amit ezek után Hamsun alkotni

akart, nem volt egyedül a világon. Olvasta Dosztojevszkijt, Nietschét, és f ként Strindberget, akir l úgy írt, hogy az kétségen kívül el re mutatott egy olyan irodalmi programra, amit kés bbi írásában követett is. Ahogy Hamsun belépése az irodalmi színpadra szenzáció volt, ez talán annak volt köszönhető, hogy mesés érzelme volt arra, hogy meghallja, mit vár t le az id , mi van a leveg ben, mit tudott onnan leemelni, olyat, ami pont megérett.

Mert azonnal sikere volt, mindenesetre olyan fontos kritikuskoknál, mint Brandes és Skram. Amikor az Éhség megjelent, nyilván létezett az olvasókban hiányérzés olyan olvasnivaló után, amely igazat mond az életr l, valóságot ír, miután érezték, hogy a létez irodalomból mindez hiányzik.

Mindezt átgondolva úgy olvasom Hamsunt, mint realistát. Olyan értelemben realista, mint aki a világot valósan mutatja be, visszahozza a valóságot az irodalomba, próbálja bemutatni azt, úgy ahogy van, ahogy most van. Ez a valóságmegértés tudottan a cseh nyelvészt l, Roman Jakobsontól származik. Jakobson kimutatta, hogy a töresek az irodalomtörténetben, amikor egy új irodalom fellép és kiszorítja a régit, az valódi törekvés, az új azt állítja, hogy a régi irodalom nem realisztikus, mivel az a tegnapot írja le, miközben a világ megváltozott és ez új kifejezést követel.

A realista irodalom próbálja, ahogy említettük, a világot újra valóssá tenni, a dolgokat és embereket megszabadítani attól a fátvólól, amibe ket a korabeli irodalom évtizedekig beburkolta, igen, rávesz minket, hogy új és friss szemmel lássunk, akkor, amikor a domináló irodalom kiürült, és üresen létezik, tele tényekkel, hatásokkal, üres állításokkal, konstrukciókkal, rabja olyan irodalmi formáknak, amik megkötik a világot és a valóságot, mialatt sokan már érzik, hogy a világ és a valóság kin tt ebb l a régi formából és más lett.

Hamsun esetében mindez ellentmond önmagának, mert az irodalom, ami ellen tiltakozott, az irodalomtörténetben realizmusnak számított, a nagy realista és naturalista regények korszaka volt, regények, amik f ként Franciaországban, Angliában és USA-ban íródtak. De ezt a korhoz kötött realizmust, ezt a klasszikus realizmust Hamsun már nem tartotta realizmusnak. Nem, Hamsun mindezt a legjobb esetben üres irodalomnak fogta fel. Olyan irodalomnak, ami tele van eljegyzésekkel, bálókkal, kirándulásokkal és balesetekkel. Olyan irodalomnak, ami arról szól, hogy megkapja-e a lányt a férfi, vagy nem.

Ez nem volt elég Hamsunnek. Hamsun érezte, hogy olyan a lélek és az élet, ami mozog és remeg, vadul robog, nyugtalanul él és érzékel, néha nem is a maga ura, ami váratlan gondolatokat kap, zabolátlan, engedetlen. Igen, ilyen volt a modern ember a tizenkilencedik század végén, így képzelte el Hamsun a valódi életet, a realistát, azt ami a valóság és aminek helyet kell adni az irodalomban, a f résztelep adminisztrációja és a rönkúsztatás mellett. Hamsunnak be kellett venni programjába az öntudatlan életet és helyet találni az irodalomban olyan eseménynek, hogy valaki lel heti a szomszéd lovát, mert az ferdén nézett rá.

Természetesen tisztában kell lennünk azzal, hogy Hamsun tudta, mit csinál és hogy el adóköri útja magasról kísérelt volt arra, hogy az irodalmi Norvégiát meggy zze arról, hogy m vészete értékes és szükséges, de emellett egy fiatal m vész kiszámított kísérelte volt önmaga bemutatásának, egy reklámkörút, fiatalos szívóssággal, burzsoázia ellenességgel, sokkhatásokkal. Míg próbálta meggy zni a hallgatóságot arról, hogy amir l nem is tudnak, pont azt akarják, azaz az irodalmát, addig pont azt kapták, amit akartak: egy udvarias formákban lezajló forradalmat a kristianiai Brødrenes Hals hangversenytérképében.

Megjegyzend , hogy Hamsun nehéz helyzetbe hozott ben-

nünket, követ it. Mert Norvégiában ennek az irodalmi apagyilkosságnak a képe, ott ahol Ibsen az els sorban ül, bevés dött a fiatal és jövend írók lelkébe és az irodalom rz iébe is. Az a fordított helyzet állt el , hogy az apagyilkosság rendszerré vált, mint forma, jobban, mint bármikor az érvényes irodalomban.

Állítólag a legegyszer bb módja annak, hogy bejussunk az irodalmi szentélybe az, hogy ellenkezzünk vele. Azt hiszem, ez helyes megfigyelés. Az irodalom, mint intézmény lázadást vár el, a botránynak örül, avantgárd önmagáért az avantgárdért, és ez a követelmény fogságba ejti a fiatal írókat. De nem biztos, hogy az olvasóközönség örül az avantgárdnak, mivel az beleavatkozna az életükbe, mert az igazi avantgárd fel tudna rázni egy blazírt közönséget, ha az olyan íródalommal találkozna, amivel korábban soha nem volt dolga.

Ezzel a háttérrel úgy hiszem Hamsun nekem is adna egy revolvert. Nem csak nehezé tette azt, hogy kövessem. Azt hiszem elvárná, hogy jobb legyek, mint . Amikor kitágította a regény témáinak határait és módjait, és formáit, akkor aligha volt olyan rövidlátó, hogy ne sejtette volna, hogy mindez ne lehetne tovább b víthet . Cikkeiben kifejezi hitét, hogy új ideákkal fognak fellépni a fiatalok és hogy az öregeknek ó bizonyos kivételekkel ó illik visszavonulniuk, amikor betöltötték az ötvenet, egyedül magát tartotta a kivételek egyikének.

Például emlékszem arra, hogy legel ször az Áldott anyaföld regényt olvastam, ami egyben az els észak-norvég regény volt számomra. Az ágyon fekvé olvastam, és boszszankodtam, mert újra és újra felbukkant egy szóváltás, amit egész egyszer en nem értettem, egy kifejezés, ami számtalanszor el fordul a regényben. ŐMit Te mondasz?ő, ezt olvastam és nem volt nyugtom, mert nem értettem, mit akar ezzel Hamsun mondani. Miért írja ezt így, mit akar ezzel elérni, hisz ez annyira idegen. Még más kifejezést is ilyen szokatlan módon írt. ŐEzt mondtam én is volna.ő ŐMit Te gondolsz?ő.

Nos, egy este, mikor feküdtem, és a regény kinyitva a mellemem volt, hangosan mondtam magamban: Na ne! Majdnem azt mondtam! Hogy gondolsz illet! Egy pillanat alatt helyre estek ezek a kifejezések. A szólások, amik oly idegenül hangzottak, távoli vidékr l valóknak t ntek, most egész közel jöttek, hiszen ez a saját nyelvjárásom volt. Az idegenség érzése csak azért volt, mert Hamsun a nyelvjárásból csupán a szórendet vette át, azt a füle megjegyezte, de amikor írt, szókinsül már a korabeli fél-dán nyelvet használta. Azaz a nyelvjárást nem fonetikusán írta le, illetve néha úgy is megtette, például le tudta írni, hogy Ti helyett ŐTikő.

Úgy gondolom, ebb l a kis részletb l láthatjuk, hogy miként dolgozott Hamsun. A nyelvjárás természetessége, és közelsége kombinálva az írott nyelv mesterkélttségével és idegenségével valami egész újat teremtett, mármint Hamsun irodalmi nyelvét, stílusát. Hamsun kifinomodott m vészi nyelven ír, ugyanakkor földrajzi gyökereit is jelzi, Nordland megyét. Mivel így ír és gondolkodik, kett sség lép fel, dialektikus feszültség. Ez a feszültség abból áll, hogy amit ismerünk és tudunk, a nyelvjárás és ahogy ebb l Hamsun irodalmat csinál, stílus lesz, ami akkor születik, mikor az ismeretb l idegen lesz. Mert Hamsun nem csak egyszer en tükröt tart a valóság elé, másolja és formálja is azt, hanem egy b vész tükrén keresztül nézi. A nordlandi regényeit olvasva rávett engem arra, hogy figyeljem, hogy beszélnek az emberek, hogy fejezik ki magukat. Nyitva tartom a fülem, ha kávézóban ülök.

III

Mindezt azért mondom, mert most pár szót fogok szólni az észak-norvég irodalomról. Az észak-norvég irodalom egy olyan zászlócska, amit az ember szeret magasan tartani, egy gy jt fogalom, amire az ember büszke. Nekem nem különösebb vágyam az, hogy ehhez az észak-norvég irodalomhoz tartozzam, pillanatnyilag nem is tudnám, hogy kihez kössem magam, vagy milyen vitában vegyek részt. Amikor jelenleg az irodalomról beszélnek Észak-Norvégiában, akkor a következőkr l esik szó: 1. hogyan, és ki fogja azt fizetni, hogy valaki elvállalta azt, hogy Észak-Norvégiában író legyen. 2. egyáltalán ki alkalmas arra, hogy észak-norvég író legyen, és ha könyveket írna, megérdemlik-e azok, hogy észak-norvég irodalomnak nevezzük. 3. miért, és hogy lehet az, hogy a jó mindig a perifériából jön, és a rossz mindig a központból. Észak-Norvégiában életer s periférián vagyunk, szél borzolja hajunkat, só van lábujjaink között, verset írunk és énekelünk, játszunk az emberekkel, szabadságérzetet adunk az embereknek, Oslóban az irodalmi korifeusok tanyáznak és beképzeltségükben, önmagukkal való elfoglaltságukban azt sem értik, honnan fúj ez a friss, és éltet szél.

Említettem, hogy Hamsun kilencvenes évekb l való regényei csak kísérletek voltak, többek közt arra, hogy behozza a valóságot abba az irodalomba, ami ekkor nem tükrözött pontosan a valóságot, nem követte azt, ami a való életben történik. Ezeket a kísérleteket folytatta Hamsun az északi regényeiben, de csak küls leg. Ezekkel a regényekkel mutatja be olyan társadalomnak a kifejl dését, amir l eddig alig volt írott szó, hogy milyen volt az élet az északi keresked helyeken, a városok hogy váltak modernné, miképpen növekedtek.

Közben Hamsun megöregedett és bölcsésé vált. Óh, milyen okos lett. Mindentudó mesemondó lett, aki ítélkezik, moralizál, elmondja véleményét szerepl ír l. De ha ez bosszant bennünket, ami nekünk, fiatal íróknak szokásunk, akkor csak egy kis részét vettük észre észak-norvég regényeinek. Mert Hamsun regényei csaknem mindig több hangon szólnak. Nem szabad ezeket leegyszer síteni, tendenciózus modern- és iparosítási regényekként felfogni. Kiindulópontjaival, a kis, apró világegyetemekkel, mint Segelfoss városka, Sirilund és Polden, meg tudta Hamsun tenni azt, amit például William Faulkner megtett irodalmilag konstruált kis világával, aminek nevét ki sem merem ejteni, mert olyan bonyolult, azt, hogy regényeit és azok szerepl it egyetemes magasságra emelte. De Hamsun meg tudja ezt tenni, mert biztos támpontja van, és mert ért az irodalomhoz, amint ezt már említettem az észak-norvég nyelvjárások használatával kapcsolatban és tudja, hogy a m vészlet mesterkélte. Két teljesen ellentétes dolgot tesz. Ismeri az életet, ami regényeinek alapja, ugyanakkor tudja, hogy a m vészlet mesterkélte, hogy a regények csak az író fejében lev kitalálások, azaz szakadék van az él élet és a leírt m között.

Mindezt tudva merem mondani, hogy Hamsun egész életét kitölt kísérlete, hogy a valós világot mutassa be, azt elmélyítse, áttetsz vé tege, mindez nem tette Hamsunt nagygyá az észak-norvég irodalomban. Ez azért van, mert már Hamsun életében, majd nem sokkal halála után a gazdag észak-norvég próza komoly kísérlet volt arra, hogy m vészileg és nyelvileg a lehet legjobban bemutassa az irodalom segítségével a való életet. Ez sokszor azt eredményezte, hogy sem a világ, sem az irodalom nem lett nagyon valós. Az észak-norvég irodalom komplikáció nélkül óhajtott tükrözni a világot. A háború utá-

ni f irodalmi tradíció Észak-Norvégiában a dokumentarista irodalom volt, a történelmi regény (ami csak kevésé mutatja azt, hogy mi is valójában egy történelmi regény), továbbá egy szóbeli-humoros, papírra vetett elbeszél stílus, és a régi iskolából ismert er s realista regénytradíció, amir l próbáltam állítani, hogy nem realista, hanem belemerevedett egy formába, egy olyan formába, ami annyira megszokott lett, hogy nem is tudunk nélküle gondolkodni, egy ketrec lett. Van mindez alól pár kivétel a háború utáni évekb l, kísérletek, de mégis ez volt a f irányzat.

Úgy t nik, hogy az észak-norvég irodalom most bezárkózik, szeretne békében lenni, izolálja magát, magába húzódik. Megteremtette a maga képeit, a maga m veit, a maga mitoszait, önmaga képét és nincs kedve mindezen változtatni. Pillanatnyilag lehetetlen elképzelni egy James Joycet, aki tromsói Ulyssset választ témául, vagy egy Marcel Proustot, amint bezárkózik egy izolált szobába a narviki bányával szemben, hogy visszaemlékezzen gyermekkorára ebben a bányavárosban, vagy egy Bret Easton Ellist, amint a rejtett életr l mesél Altában, Honningsvågban vagy Hammerfestben.

Érdekes, hogy sokan, akik szeretnének egy olyan észak-norvég irodalmi nyelvet teremteni, ami a tájnyelvre épül, irodalmi szemléletükben is szeretnének komplikáció mentes realizmust. Ez olyan, mintha Észak-Norvégiában egy nyelvi Édenkertben kívánnának élni, ahol a külvilág és a nyelv egyebe esik és megfelel egymásnak, és ahol az irodalom és a való élet viszonya olyasmi, amivel nem kell tör dni mindaddig, amíg az embernek van elbeszélni valója. De az elbeszélni valójuk az a tegnap világa. Észak-Norvégiában még mindig olyan Észak-Norvégiáról írnak, ami már rég megváltozott. És ezt olyan irodalmi formában teszik, ami nem más, mint üres forma, mindezt olyan természetességgel, mintha nem lehetne más módon irodalmat írni, mintha nem lehetne másképpen bemutatni azt a társadalmat, amiben élünk és azokat az embereket, akik ezt a társadalmat teremtették.

Korábban említettem, hogy Nordland megyéb l származom és ez olyan tény, ami alól nem lehet kibújni, bárhog is szeretnék, mert szeretnék, titkos vágyam, hogy végre megszabaduljak, nesztek! Itt vagyok én, régóta titkos nyugat-norvég. Nyugat-Norvégia felé fordulok, és felfedezek ott egy világot, amiben kétely, irónia és egy bizonyos távolságtartás van az élethez és az irodalomhoz, ellentétben Észak-Norvégiával, ahol azt tanuljuk, hogy a dolgokat el kell t rni, mosolyogva kell elfogadni az életet, mert az nem nehéz. Nyugat-Norvégia felé fordulok, például az egyszer kis ipari központ, Sauda felé, ahol Kjartan Fløgstad író n tt fel, és szül helyér l kiindulva olyat ért el, mint Knut Hamsun és William Faulkner, ugyanis egy kis irodalmi univerzumot teremtett, egy egyszer norvég iparra épült társadalmat, amit felemelt, bemutatott és regényein keresztül olyasvalamit tárt elénk, amit még soha nem láttunk. Igen, népi történetekre és adomákra alapozva felrobbantja az univerzumot, csak azért, hogy fantasztikus módon újra összerakhassa, és így tud bonyolultul összetett regényeket írni, amik népiesek lesznek éppen azért, mert kivetk znek a naiv realizmusból, ami nagyon is nem népies m vészi forma, hanem a polgári regény változatai, azaz a társadalmi hatalom birtokosaié, azaz a centrumé.

Észak-Norvégiában vagyunk tehát, és azt hisszük, hogy egy népies m vészletet teremtünk, de a regényformánk olyan, amit a polgárság a múlt században teremtett. Az elnyomott vidék kifejezi, hogy távol akar lenni a centrumtól, de ezt olyan formában teszi, amit a centrum határozott meg. És nem gy zök csodálkozni: Sauda típusú kis ipari központokból elég sok van Észak-Norvégiában. De szerintem senki

nem ragadta meg az alkalmat, ezt az anyagot, ezt a gazdag és sokrét anyagot, ami magába öleli az észak-norvég mesemondást, hogy mást is tegyen, mint hogy már létez formákat használjon ó olyan formákat, amik hatásosan meggátolják, hogy új élet szülessen a szunnyadó lehet ségekben.

Az észak-norvég irodalom kezd egy gigantikus néprajzi múzeumvá válni, aminek van egy elég nagy háborús emlékrészlege. Az észak-norvég házak természetesen szépek, az észak-norvég hajók valóban mutatósak a képeken, és természetesen több a kultúrtörténet abban, ha arról olvasunk, hogy kézzel tisztítják meg pikkelyeit a halat, mintha ezt gép csinálná. De ma ezt a munkát gép végzi, mi olyan házban lakunk, amit a Block Watne tervez iroda rajzolt, és m anyag csónakban evezünk ki Ranából.

Ha csak olyan irodalom fog születni, ami leírja azt, ami volt, akkor Észak-Norvégia, ahol élünk, egyre idegenebb lesz. El kell ismernünk, hogy Hamsun többnyire lenézte az új id ket, de ez nem gátolta t abban, hogy kés i regényeiben, és ami azok háttérben volt, már az új id k jövetelét, s egyben az életformák változását is jelezte. És mivel az új id ket bedolgozza regényeibe, talán olyan jó költ , hogy akarata ellenére meg is érti azokat. Hamsun ritka jó példája az olyan íróknak, aki regényeket ír, amik okosabbak, mint saját véleménye és ideái. Ha rosszabb író lenne, akkor szemet hunyhatna az új id k felett, s folytathatná a falusi történeteket, idillikus tájképeket, boldog pásztordalokat, mint azt próbálta tenni az Áldott anyaföldben. Ha valaki elismer vagy konstatál valamit, még nem jelenti azt, hogy azt el is fogadja vagy kedveli.

Azt hiszem, hogy mivel fiatal író vagyok, a legnagyobb dicséret, amit Knut Hamsunnak adhatok az az, hogy elfogadom a revolvert, körülnézek és azt találok, hogy Bodøben a f utcában egy gyorsbüfé van, amit Éhségnek hívnak, és az ezzel párhuzamos utcában a lármás diszkó neve Az utolsó Öröm. Ma Észak-Norvégiában a megsz nt ipari létesítményeket múzeumokká változtatunk, Észak-Norvégia városai-ban nincs mit tenni, mint a másnapi újságot várni. Észak-Norvégia lakóinak fejében és szívében olyan benyomás-és valóságkép van, amit a film-és a tévé képekben l kapnak, de egyben saját környezetükben l is. Olyan Észak-Norvégiát talá-lunk, ami megváltozott, ahol olyan emberek élnek, akik új módon élik át az életet, új módon cselekszenek, új indítá-sokkal, új motívumokkal. Ahogy a hamsuni észak-norvég ember, aki megjárta Amerikát, már megváltozott bens jében egy olyan emberhez képest, aki egész életét Poldenben töl-tötte, ugyanúgy más valaki az a modern észak-norvég ember, aki m holdas Észak-Norvégiában él, és különbözik mindkett t l. Alá kell húznom, hogy ugyanakkor mindegyi-kük találna a másikban valami önmagához hasonlót.

IV

Ez, amir l eddig beszéltem, nem központi téma Knut Hamsunnél, de ha nem említettem azt, ami sokkal fontosabb, az életm vét, s amit az tartalmaz, az azért történt, mert ahhoz mások jobban értenek. De ha már ennyire helytelenül leredukáltam Hamsunt szociológussá és antropológussá, akkor szeretném befejezésül óvatosan jelezni, hogy mégis miért fogom Hamsunt továbbra is olvasni.

Ha Hamsun megkísérelte, hogy leírja a modern embert, akinek idegrendszere is van, aki érzékeny lelkiület , nüán-szokat felfogó, remeg , ideges, az azért volt, mert Hamsun véleménye szerint ennek az embernek a viszonya megválto-zott a világhoz és önmagához képest. Más lett, mint például Shakespeare embere, aki Hamsun szerint egyszer bb volt, hiányzott bel le a sokrét ség. Véleményem szerint minden

komoly irodalomnak állandóan erre kell törekednie, igyekeznie kell, hogy a mai világból való legyen, hogy hallgasson arra, ami a ma hangja.

De kérdés, nincs-e kicsit igaza Hamsun ellenlábásának, Sigrid Undsetnek, aki azt állítja, hogy az emberek szíve soha nem változik. Vagy javítsunk kicsit Sigrid Undset leegyszer sített állításán, és mondjuk azt, hogy úgy t nik, az emberi szív mélyén vannak olyan alapvet hajlamok, kívánságok vagy vágyak, amit a történelem nem tud kitörölni. A komplikált, modern ember számára ez azt jelenti, hogy míg bens életében er k m ködnek, ugyanakkor a társadalomban is részt vesz, ami arra kényszeríti, hogy civilizálja, nemesítse önmagát, és mindez azt eredményezi, hogy a modern ember tele van ellentmondással. Ezt a reménytelen és ellentmondással teli embert akarja Hamsun leírni anélkül, hogy leegyszer sítse vagy kibújjon a kérdés alól. Mert Hamsun nem egy, hanem több lehet séget lát ugyanabban az emberben. Mert Hamsun nem természet-imádó, vagy a rejtett lelki élet költ je, se nem vándor, vagy földm ves, vagy a szerelem dalnoka, se nem ember-gy löl vagy illúzióját vesztett szatirikus. mindez egy-szerre.

Hamsun sem tudta, hogy hova tartunk, hol a helyünk ezen a földön. Mint Rousseunál, úgy Hamsunnél is több alak visszatér egy természeti állapotba, egy önkívületbe, olyan állapotba, ahol az emberek boldogok lehetnek, mert nem tudják, hogy boldogok. Mint Rousseau szemében, éppúgy Hamsunéban is a civilizáció kifejl dése és a társadalom létrejötte rontja meg az embert, és kitepi azt, aminek a gyökereknek kellene lennie.

De mivel az szinteség és a valóság utáni vágy, a természetel való összhang, és az eredetiség lehetetlenek t nik, így az emberiség hova tarozása is elveszett. Az ember magányos, magányos életre van ítélve, arra, hogy még önmagával szemben is távolságot tartson, s t még arra is ítélte-tett, hogy tudja a legnagyobb kívánságairól és vágyairól, hogy azok elérhetetlenek - az a vágy, hogy seivel egye-sülni tudjon s megsz njön izolált és megzavarodott lény lenni.

A színházat gy löl Hamsunnak be kell látnia, hogy az elveszett valóság és eredetiség nem más, mint egy társadalmi színházi játék a maga dolgaival és örökös színháté-kával. Ebben a színhátékban az emberek nem tehetnek mást, mint hogy tetteikben mindehhez alkalmazkodjanak, remélve, hogy a néz k ezt jóváhagyják. Mert mindez mö-gött semmi nincs. Senki nem húzogatja a drótokat. Senki nem mutatja meg az embernek a helyét.

Befejezésként Knut Hamsunt idealisztikus íróknak fogom fel. Hamsun embere bizonytalan, hol ide, hol oda fut, a Ben tt ösvényeken szerint snem vagy se rossz, se jó, egy elképzelt Cél nélkül születettél. Ködb l jöttél és Ködbe térsz vissza, mert tökéletesség nélküli vagy.ő Mégis, amikor az ember találkozik ezzel a költészettel, amely mentes minden illúziótól, akkor az a furcsa dolog történik, ami Samuel Beckett, meg Kjell Askildsen költészetével is, hogy az emberben egy felemel érzés támad, elb vül érzés, a költészet fel akar bennünket emelni, mégis lehangelődünk, mert nem vagyunk olyan buták, hogy ne vennénk észre a csalást. Talán pont ez a m vészet: felemel, miközben le-húz.

Fordította Borka László

Svéd irodalom Magyarországon – magyar irodalom Svédországban

Az európai jelentőség Göteborgi Könyvvásár vendégországa idén szeptemberben Magyarország volt. Göteborg után jó alkalom kínálkozik arra, hogy röviden fölmérjük, hol áll a két irodalom kölcsönös ismertsége.

A svéd irodalom ma Magyarországon

Skandinávia irodalma érdeklődésre tartott számot általában is a magyar olvasóközönség körében, a svéd pedig kiváltképp. A Nyugat című folyóirat nagy irodalmi korszaka figyelt fel először a skandináv szerzőkre, rendszeresen fordították a műveiket, rendszeresen recenzálták azokat, az északi színpadi szerzők darabjait szívesen játszották az 1900-as évek eleje óta. Ibsen és Strindberg szinte magyar szerzők számított. (E két skandináv nagyság színműveit azóta is gyakorta színpadra állítják.) A svédek iránti figyelmet már az 1910-es évek óta a Nobel-díj mind nagyobb nemzetközi értéke is fokozta. Tehát a nagy irodalmi nemzetek mellett mindig érdeklődés kísérte azt, hogy mi történik északon. Ezt igyekezett megfelfedezni a magyar irodalom is innen is a svédekre vigyázó szem.

Ha csak az elmúlt félévszázadot tekintjük: az érdeklődés nem hogy lankadt volna, inkább növekedett: a svéd irodalom továbbra is nagy becsben állt a magyar írók, de ami ennél fontosabb, az olvasók körében is. Igen emlékezetes eseménye volt ennek például az 1977-ben kiadott Megzavart nyugalom című elbeszéléskötet, amely Strindberg és Artur Lundkvistig mutatta be a népszerű válogatásban és fordító teljesítménnyel a XX. század addigi legjava svéd prózáját. Mára fordítva a szót: az elmúlt évtizedben pedig minden korábbinál több svéd szerző könyve került kiadásra itthon. Ehhez a főtebb említettek mellett hozzájárult az is, hogy a svéd irodalom két ma is virágzó műfaja, a jó minőségű gyermekirodalom és a kvalitatív bűnügyi történet is a krimi ugyanis hiánycikk a magyar irodalomban, a könyvkiadásban pedig a nemzetközi trendekhez igazodva az északi hidegkrimi óriási siker lett.

(Mindenekelőtt a Millennium-trilógia, de egyéb kiváló bűnregények is). A gyerekkönyvek és a bűnügyi regények iránti érdeklődés hatvanas-hetvenes években százezres példányszámmal jelentett. A szépprózában is folytatódott a svéd sikereszéria a XVIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra jelent meg az idős nemzedékek egyik reprezentánsának, Per Olov Enquistnak az önéletrajzi regénye, az Egy másik élet, amely 2011-ben Budapest Nagydíjat kapott.

Hosszú kiadói listát lehetne összeállítani a svéd irodalom magyarországi jelenlétéről. Vagyis túlzás nélkül állítható az, hogy az északi kultúra erőteljes és tartós jelenléte Magyarországon több, mint egy évszázados, és ez ösztönöz en hatott ránk. Az északi irodalmak stílusa és szelleme nem idegen tőlünk. Ez érdeklődésünk, és kíváncsiságunk erőst tartópillére is.

A legutóbbi svéd Nobel-díjasról

Tomas Tranströmer (1931-2015) volt 2011 irodalmi Nobel-díjasa. A svéd költő Pilinszky János barátja volt, és több magyar szerző verseit fordította svédre. Magyarul három kötetet olvashatunk tőle: 1979-ben válogatás jelent meg az Európa Könyvkiadó gondozásában=2001-ben 117 vers címmel a Széphalom Könyvműhely adott ki könyvet tőle, majd a Széphalom kiadó következett Az emlékek látnak címmel 2002-ben. Munkássága egy zsebkönyvbe is beleférneő ő mondta róla a Nobel-bizottság feltejtára. Szövegei nem a minket körülvevő világot szemlélik, hanem a sálal, a történelem, az emlékek, a természet figyelnek minket bennük. Verseit több

mint hatvan nyelvre lefordították, ezzel a világ legtöbbet fordított él lírikusa. A költő agyvérzés következtében 1990-ben megnémult, végül már járni sem tudott.

Művésze iránt a nemzetközi érdeklődés és a hatvanas években élénkült meg, amikor az Egyesült Államokban megjelentek a versei angol nyelvű fordításai.

Költészetét a kritikusok Rainer Maria Rilke, George Eliot és Paul Éluard műveivel hasonlítják. Költészetét általában a szimbolizmus és a szürrealizmus ötvözetének tartják, amely túlmutat a nemzeti érdeklődésen.

Magyar irodalom Svédországban ó fogadtatás, ismertség

Noha a magyar irodalom nem ismeretlen svéd földön, a mi irodalmunk ismertsége meg sem közelíti azt, amit a svéd irodalom Magyarországon elért. (Ennek lehetséges okait és részbeni magyarázatát érintettem a fentiekben.) A Svédországban élő magyar irodalmárok tapasztalatai egy irányba mutatnak e vonatkozásban: általános vélekedés szerint a kritika jól fogadja a magyar írók könyveit, az olvasóközönség azonban egy szűk körben áll. A nagyközönség számára első sorban természetesen a Nobel-díjas Kertész Imre és Esterházy Péter ismert. Nádas Péter legtöbb könyve megjelenik svédül és Krasznahorkai László is szép kritikákat kapott legutóbb.

Szeles Judit Debrecenben elszármazott ó 2003 óta Svédországban élő költő ezzel némileg ellentétes véleménye 2014-ből: "Svédországban nagyon keveset tudnak Magyarországról, főleg a magyar irodalomról. Pár vájt fül hallott már Kertészről, Nádasról, esetleg Esterházyról, mert itt nagyon számon tartják a Nobel-díjasokat, illetve azokat, akik szóba jöhetnek Nobel-díjra. Ezen kívül szerintem, nem ismernek senkit. Most vettem részt a Göteborgi Könyvvásáron, és elmondhatom, hogy a fent említett írókon kívül csak Kányádi és pár klasszikus magyar szerző van lefordítva svédre. Sajnos, nem sokan fordítanak magyar irodalmat."

Rosenberg Ervin műfordító szerint, aki 1956 óta él Svédországban, és Kertész három regényének is a fordítója, "Svédországban olyan szerzőművet kiadatni, akinek a nevét külföldön nem ismerik ó legyen bár zseniális műve a lehetetlenséggel azonos. Én megpróbáltam ezt Bodor Ádám Sinistra körzetével és Lázár Ervin novelláival, és nem jártam sikerrel."

A Nobel-díj Svédországban a kiadók és az olvasók számára is óriási vonzerő. A svéd könyvkiadás a külföldi szerzők vonatkozásában a Nobel-díj vonzásában él. E vonzerő gyümölcset Kertész Imre aratta le értelemszerűen a magyar írók közül. Nobel-díjas művet minden svéd iskolás megkapta 2002-ben, amely óriási elismerés volt. A szörványos fordítások és a szörványos recenziók alapján nehéz megítélni azonban, hogy Svédországban mit gondolnak az olvasók a magyar irodalomról. Kertész Imre Sorstalansága mindenesetre erőst tájékozódási pontot jelent már, ahogy jelenthet Krasznahorkai László idei Man Booker-díja is.

Tehát akkor számíthatnak a magyar írók új kiadásokra, megjelenésekre, ha a nemzetközi figyelem erőterébe kerül a magyar irodalom valamely alkotója, műve, illetve ha személyes kontaktus alakul ki valamely magyar és svéd író között. Az ugyanis igen komoly problémát jelent, hogy kihalt az a fordítónemzedék (Thinsz Géza és társai), akik tagjai tökéletesen birtokolták mindkét nyelvet, és anyanyelvi szinten tájékozódottak a magyar irodalom fejleményeiről, továbbá első kézből ismerték a svéd könyvpiac igényeit, elvárásait is.

Az Ághegy-Liget Baráti Társaság

Az ÁLBT (Ághegy-Magyar Liget Baráti Társaság) újraalakult.

<http://aghegy.hhrf.org/tarsasag>

Célunk, hogy összefogjunk és támogassuk a magyar irodalmat és minden verset kedvelő személyeket. Támogatjuk az:

Ághegy <http://aghegy.hhrf.org/> és **Magyar Liget** <http://magyarliget.hhrf.org/> irodalmi lapokat.

Arra kérjük Önöket, hogy értesítsék meg az ÁLBT tagságukat. Jelezzék ezt a következő címre:

ALBT.Svedorszag@gmail.com

és fizessék be az évi tagságdíjat: 50 SEK. Bankgiro számunk: 232-0430 vagy a kontónkra: 6179 474 602 621

A tagdíj családok és egyedülálló személyek esetében ugyanaz. Családok esetében kérjük a családtagok nevét is megadni, mert támogatásunk a tagok számától függ!

Ha, a baráti körükben ismernek olyan személyeket, akik szeretnének az ÁLBT tagjai lenni, kérjük, hogy juttassák el nekik az itteni információkat.

Ha, úgy érzik, hogy nemcsak olvasóként, hanem, szerzőként/alkotóként (festészet, szobrászat, fényképészet) szeretnék gazdagítani az irodalmi folyóiratunkat, vegyék fel a kapcsolatot a szerkesztővel.

Tisztelettel,

Dr. Madarassy Enikő,
az ÁLBT elnöke

A Magyar Írószövetség tervezett skandináviai fiókjának lehetséges tagjai

Asztalos Morell Ildikó, Uppsala,

ildiko.asztalos.morell@mdh.se

Bálint Levente, Malmö,

levente_balint_2000@yahoo.se

Borka László, Osló

Borg L. Rinczi Ágnes, agnesborg@gmail.com

Gaál Zoltán cultiflex72@gmail.com

Gödri Ilona, carolgodri1@yahoo.se

Hegedüs Zsolt, Stockholm

Kovács Katáng Ferenc, Oslo, kkferenc49@gmail.com

Kató János, Ystad, janoskato@hotmail.com

Kunszenti-Kovács Dávid, Oslo

Lázár Ervin Járkáló, Koppenhága, hamvasklub@parknet.dk

Lipsey Emke, Göteborg, info@lipseyemoke.com

Madarassy Enikő, Stockholm, eniko.madarassy@gmail.com

Molnár István, molnar@telia.com

Molnár Veress Mária, Stockholm

Neufeld Robert, Stockholm, neufelds@telia.com

Pet. Tünde, tundepeto@hotmail.com

Rosenberg Ervin, Stockholm, ervin.rosenberg@gmail.com,

Sall László, Göteborg

Steiner János, janos.steiner@gmail.com,

Szeles Judit, judit.szeles@gmail.com

Szente Imre, szente.imre@telia.com

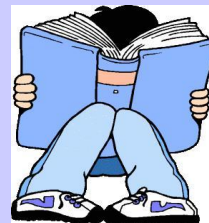
Tar Károly, Lund, lunditar@gmail.com

Toma Gergely toma.gergely@stockholm.se=

Tóth Ildikó, tothildiko41@gmail.com

Tóth Károly Antal, tothkarolyantal@gmail.com

További jelentkezőket várunk

Tar Károly

kiadásra

(kiadóra és támogatásra)
váró könyvei, nyomdakészen:

VOLTAM

emlékirat pentalógia

A Boldog utcán innen

Saját lábom

Ezer kilométerekkel

Északi fényben – előkészületben

Summa summarum

ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH

Emlékkönyv

Pánik — regény

Hajnalban vad nyuszik

ablakom alatt

regény

Tar Károly TITOKTÁRA

publicisztika

Kedves könyveim könyve

könyvismertető, esszé,

regények színhelyén

Itt és ott — versek, képek

Száraz oázis

négy színjáték

Ami eszembe jut

kisprózai írások

Est — versek